

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/94510>

Please be advised that this information was generated on 2019-04-20 and may be subject to change.

KEIZERS EN HUN STEDEN: CONSTANTIJN, MAXENTIUS, ROME EN CONSTANTINOPEL

OLIVIER HEKSTER

Constantinopel was de stad van Constantijn. De nieuwe stad (het oude Byzantion) droeg niet alleen zijn naam, maar was op allerlei manieren verbonden met de keizer die vanaf 324 de eenheid van het Romeinse rijk herstelde. Deze constatering is niet verrassend en al veel vaker gemaakt, maar de reden waarom Constantijn de stad aan de Bosporus verhief, is nog steeds een punt van discussie. Dat daarbij strategisch-logistieke factoren van belang zijn geweest lijkt onontkoombaar. Romeinse keizers moesten in de loop van de derde eeuw steeds meer tijd aan het front doorbrengen, en de locatie van Constantinopel is in dat opzicht fundamenteel gunstiger dan die van Rome. Maar dat lijkt geen afdoende reden om, zoals Constantijn deed, afstand te nemen van de aloude hoofdstad van het rijk. De centrale positie die de figuur van Constantijn in zijn nieuwe hoofdstad kon innemen (en door de eeuwen heen behield), biedt in dat opzicht misschien aanknopingspunten.

MAXENTIUS: DE LAATSTE KEIZER VAN ROME

Constantijn versloeg op 28 oktober van het jaar 312 in de Slag bij de Milvische brug zijn tegenstander Maxentius. Daarmee was er weer één keizer in het westerse deel van het Romeinse rijk. Dat was voor velen een nieuwe situatie. In de decennia voor 328 was er, door de vele usurpaties en burgeroorlogen in de derde eeuw en de daarop volgende ingrijpende hervormingen van Diocletianus, die het rijk opdeelde in een Tetrarchie verdeeld onder twee *Augusti* en twee *Caesares*, nauwelijks een langere periode dat een keizer de onbetwiste heerser van het Westen was.

De situatie had haar weerslag op de positie van de hoofdstad. In de eerste en tweede eeuw n. Chr. was Rome nog het onbetwiste centrum van het rijk. Zo kon de redenaar Aelius Aristides (117-181) ten overstaan van keizer Antoninus Pius in 143 nog stellen: 'Wat een stad voor zijn grenzen en domeinen is, dat is deze stad voor de hele wereld. Deze is immers aangewezen als de algemene hoofdstad van het rijk' (Aelius Aristides, *Lofrede op Rome*, 60; vertaling Hekster & Moormann 2008, 140). Maar met de onrust van de derde eeuw veranderde dit. Keizers verbleven met hun legers aan de grenzen, en werden uiteindelijk niet eens meer voor de vorm door de Senaat in Rome geacclameerd. De tetrarchen kozen er vervolgens voor om veel strategischer gelegen steden

zoals Nicomedia (in noordwest Anatolië), Thessaloniki, Milaan en Trier als hoofdsteden te gebruiken. Dat nam natuurlijk veel prestige van de stad Rome weg. De afwezigheid van *dea Roma* of de wolvin op tetrarchische munten is eveneens veelzeggend. Senatoren en het stadsvolk van Rome hadden niets meer over de keizer te zeggen. In de winter van 290-291 moesten senatoren zelfs uit Rome naar Milaan gaan om hun keizers te begroeten: 'Daarom leek de hoofdstad van het Rijk daar te zijn, waar de twee keizers elkaar ontmoetten' (*Panegyrici Latini* 11(3).2).

De vermindering van hoofdstedelijke status lijkt een belangrijke factor geweest te zijn in de usurpatie van Maxentius (306-312), de zoon van Maximianus, die op zijn beurt weer medekeizer van Diocletianus was geweest. Maxentius was overgeslagen als *Caesar* (medeheerser en beoogd opvolger) van zijn vader, maar accepteerde die keuze niet. Op 28 oktober 306 pleegde hij een machtsgreep in Rome. Daarbij lijkt hij te zijn gesteund door de pretorianen, wier positie onder druk was komen te staan, en door de bevolking van Rome – wellicht zelfs met steun van senatoren (Zosimos 2.9.2-3; Cullhed 1994, 41). Het midden en zuiden van het Italische schiereiland en Afrika volgden snel.

Maxentius zou in de exact zes jaar van zijn heerschappij proberen om Rome weer een centrale positie te geven. Daarvóór was hij waarschijnlijk al betrokken bij de constructie van de enorme Thermen van Diocletianus, die van (waarschijnlijk) 299 tot 305-306 gebouwd zijn, in een periode dat Maxentius in de buurt van Rome resideerde. De *curator* van de baden, Attius Insteius Tertullus, zou de latere *praefectus Urbi* van Maxentius zijn (*Corpus Inscriptionum Latinarum* 6.1130, 6.1696). Tijdens zijn machtsperiode werden Maxentius' bouwactiviteiten nog veel prominenter. Hij herbouwde (met duidelijk eigen inzichten) de grote tempel van Venus en Roma aan de Via Sacra, en bouwde daarnaast de Basilica Nova (ook bekend als Basilica van Constantijn), waarvan de imposante resten het huidige 'Forum Romanum' domineren (zie afbeelding 1). Het gebouw was wellicht het nieuwe 'hoofdkantoor' van de stadsprefect van Rome, waarmee Maxentius het hernieuwde belang toonde van deze functionaris, en daarmee van de hoofdstad. Naast de Basilica bouwde hij vervolgens de zogenoemde 'Tempel voor Romulus' (genaamd naar zijn zoon, die op zijn beurt weer naar de schoonmoeder van de keizer, Romula, vernoemd was; Aurelius Victor 40.16), die samen met de andere twee constructies aan de Via Sacra een soort nieuw Forum vormde.

Buitengewone aandacht op de muntslag voor Romulus en Remus, de wolvin die hen zoogde, en de godin Roma lijken te hebben verwezen naar de traditionele Romeinse waarden, die de tetrarchen volgens hem te zeer veronachtzaamd hadden. Dit bleek ook uit een groot standbeeld voor Mars (de mythologische vader van Romulus) dat Maxentius op 21 april, de verjaardag van de stad, van het jaar 308 in het Forum Romanum plaatste. Op de voet van het standbeeld waren twee reliëfs te zien waarvan het ene Mars met Romulus en Remus toonde,

Afb. 1: *Basilica Nova op het Forum Romanum te Rome.*

en het andere Maxentius met *zijn* Romulus. De daarbij geplaatste inscriptie maakte de boodschap nog verder duidelijk. Maxentius spreekt expliciet over zichzelf als de *conservator urbis suae* (*Corpus Inscriptionum Latinarum* 6.22856 = *Inscriptiones Latinae Selectae* 8925). Afbeeldingen van deze Romeinse usurpator laten Maxentius veelal zien met het hoofd bedekt (*capite velato*), zoals traditioneel was voor Romeinse priesters die de vrede tussen het Romeinse rijk en de relevante goden garandeerden (*pax deorum*). Deze keizer verdedigde de belangen van de aloude hoofdstad tegen talloze vernieuwingen.

Het is wellicht geen toeval dat in 2006 juist van deze keizer de scepters en ceremoniële lanssen zijn gevonden. Een unieke vondst op de Palatijn, die wordt verklaard door ervan uit te gaan dat aanhangers van Maxentius diens *regalia* hebben begraven voordat Constantijn ze in handen wist te krijgen.

ROME EN DE ERFENIS VAN MAXENTIUS

De grote nadruk die Maxentius had gelegd op de restauratie van Rome plaatste Constantijn in een lastige positie. Hoe sterker een specifieke keizer zichzelf met een locatie wist te verbinden, des te lastiger werd het voor zijn opvolger om de keizer en plaats weer los te koppelen. Meestal verliep dit echter zonder noemenswaardige problemen. Maar Constantijn wilde afstand kunnen nemen

van Maxentius, terwijl de laatste op een zelden getoonde wijze niet alleen locaties binnen de stad Rome, maar de stad Rome *zelf* aan zich had weten te verbinden. Het feit dat Maxentius tot het laatst toe gesteund werd door de pretoriaanse garde en de *equites singulares* – specifiek aan de stad verbonden troepen – en het feit dat heersers vóór hem juist afstand van Rome hadden genomen, maakte de koppeling tussen Maxentius en de stad waarvan hij *conservator* claimde te zijn onontkoombaar.

Constantijn reageerde op verschillende manieren. De gebouwen in het traditionele hart van Rome konden niet vernietigd worden. De tegenstelling met Maxentius, die juist voor Rome gebouwd had, zou daarmee te groot zijn geworden. In plaats daarvan koos Constantijn voor een andere oplossing: 'Bovendien liet hij alle werken die [Maxentius] met pracht gebouwd had – het heiligdom van de stad en de Basilica – door de senatoren opdragen aan de verdiensten van Flavius [Constantijn]' (Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 40.26). En inderdaad staat de Basilica van Maxentius ook bekend als de Basilica van Constantijn, en als de Basilica Nova (zie afbeelding 1). De gelaatstreken van het gigantische beeld van Maxentius dat in de Basilica te vinden was, werden ook herbewerkt, zodat het beeld de gezichtsuitdrukking van Constantijn kreeg. Het gaat daarbij om de in 1487 in de Basilica gevonden resten, die nu in de binnenplaats van de Capitolijnse Musea te vinden zijn. De twee overgebleven rechterhanden geven ook aan dat er al in de oudheid aanpassingen aan het beeld gemaakt zijn (zie afbeelding 2).

Afb. 2: Fragmenten van het beeld van Maxentius Constantijn, nu op het Capitool.

Afb. 3: De Boog van Constantijn te Rome.

Nieuwe seculiere bouwwerken liet Constantijn nauwelijks neerzetten, met als grote uitzondering de beroemde boog (zie afbeelding 3), die door de senatoren aan de nieuwe machtshebber werd opgedragen en waarin de overwinning op Maxentius expliciet onder woorden werd gebracht:

‘Aan Imperator Caesar Flavius Constantijn, de grootste, vroom en gelukkig, Augustus, hebben senaat en volk van Rome, omdat hij door de bezieling van een godheid en grootsheid van geest met zijn leger de tiran en diens hele factie tegelijkertijd met rechtvaardige wapens ten gunste van de staat heeft verslagen, deze boog gewijd als monument voor zijn triomf: aan de bevrijder van de stad, aan de grondvester van rust’ (*Corpus Inscriptionum Latinarum* 6.1139 = *Inscriptiones Latinae Selectae* 694).

De ‘bezieling van een godheid’ in deze tekst wordt vaak gezien als een verwijzing naar het christendom. Daaraan gekoppeld lijkt de stichting van talloze christelijke gebouwen in (vooral) de periferie van de stad te zijn; waarschijnlijk de bekendste manier waarop de nieuwe keizer zijn relatie met de stad vorm probeerde te geven. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat onder andere het baksteenwerk aantoont dat niet alle christelijke gebouwen in Rome die aan Constantijn worden toegeschreven ook daadwerkelijk in zijn regeerperiode tot stand zijn gekomen. Deze vertekening

zou een bewuste poging van de zesde-eeuwse auteur van het *Liber Pontificalis* kunnen zijn geweest om het belang van de eerste christelijke keizer te vergroten, maar zou ook het gevolg van simpele verschrijvingen kunnen zijn; de naam van Constantijn, Constantius en Constans kunnen in een manuscripttraditie makkelijk voor verwarring zorgen (Heres 1982, 114; Davis 1989, xix-xx).

Interessant genoeg daarbij is dat een aantal kerken dat met zekerheid aan Constantijn kan worden toegeschreven, werd geplaatst op locaties waarop voorheen gebouwen stonden van groepen die Maxentius overduidelijk gesteund hadden. Zij lijken op deze manier bestraft te zijn. Het legerkamp van de *equites singulares* werd bijvoorbeeld afgebroken, en daarop werd de Basiliek van Sint-Jan van Lateranen gebouwd. Op hun begraafplaats, met de grafstenen van de *equites* zelf, werd de kerk van Sint-Marcellinus en Petrus neergezet. De *Castra Praetoria* werd ook grotendeels vernietigd (behalve het stuk dat onderdeel was van de stadsmuur) en op de begraafplaats van de pretorianen kwamen – met de grafstenen van de pretorianen – de mausolea van de heilige Constanza en heilige Agnes (Hekster 1999, 739-40, cf. Drijvers 2007).

De bouwwerken die aan Maxentius' medestanders deden denken werden vernietigd, en de gebouwen die de keizer zelf benadrukten werden vernoemd. Het lijkt alsof Constantijn de stad wilde straffen voor de steun die zij aan zijn tegenstrever had verleend. Voor zulk gedrag waren precedentes. Na de opstand van Avidius Cassius in 175, bijvoorbeeld, verbood Marcus Aurelius allerhande spektakels en publieke bijeenkomsten in Antiochië, dat als machtsbasis voor Cassius had gegolden (*Historia Augusta, Marcus*, 25.8-26; Malalas, *Chronographia* 12.3, zie Dindorf 1926, 284). In de derde eeuw, met veel machtswisselingen, was de angst voor een *faux pas* bij sommige steden zo groot, dat ze een keizer pas formeel acclameerden als duidelijk was dat zijn machtsbasis voldoende was om in ieder geval enige tijd aan de macht te blijven. Steden waren zich bewust van de consequenties die steun aan een weinig succesvolle troonpretendent kon brengen.

Naast Constantijns urbane activiteiten is er ook nog een opmerkelijke inscriptie afkomstig uit het Forum van Trajanus, waarin de enige overgebleven brief van Constantijn gebeiteld staat, te dateren tussen december 336 en maart 337 (*L'Année Épigraphique* 1938, 158). Voor de eerste keer in de geschiedenis van Rome duidt de keizer de senaat daarin aan met een bezittelijk voornaamwoord: 'aan zijn senaat' (*senatui suo*). De vergelijking met het *urbis suae* van Maxentius is opvallend. De senaat werd ondergeschikt aan de keizer gemaakt, en de stad Rome genegeerd. Daarbij verbleef Constantijn na zijn overwinning nauwelijks in Rome. De nieuwe keizer had – op zijn minst – een gecompliceerde relatie met de oude hoofdstad.

CONSTANTINOPEL: HET NIEUWE ROME

Op 18 september 324 versloeg Constantijn de legers van zijn laatst overgebleven concurrent voor de troon van het hele Romeinse rijk, Licinius, in de Slag bij Chrysopolis (aan de Bosporus). De dag daarna belegerde Constantijn Nicomedeia, waar Licinius heen was gevluht. Constantijn beheerste Oost en West.

Minder dan twee maanden later, op 8 november 324, begon de 'nieuwe' keizer met de herstelling van Byzantion, waarmee hij de omvang van de stad bijna verviervoudigde. Minder dan vier jaar later waren de nieuwe muren al klaar. Op 11 mei 330 werd de stad officieel ingewijd als *Nova Roma*, al snel beter bekend als Constantinopel. Natuurlijk was Constantinopel tot op zekere hoogte een overwinningsmonument voor de zege op Licinius, zoals Nicopolis dat voor Octavianus was geweest. En net als Apollo, die Octavianus had gesteund, met een tempel en spelen in Nicopolis werd gememoreerd, zo zou ook de christelijke god die aan de zijde van Constantijn stond in Constantinopel verder onder de aandacht worden gebracht.

Maar met de stichting van Constantinopel creëerde de nieuwe keizer meer dan een monument voor de unificatie van het rijk – of voor de godheid die hem steunde. Sterker nog dan in de nasleep van zijn overwinning op Maxentius nam Constantijn afstand van de oude hoofdstad van het rijk. De naam *Nova Roma* markeerde al de bijzondere positie van de nieuwe stad. Die werd al vanaf het begin ook op andere manieren onder de aandacht gebracht. Zo werd al snel na de stichting van de stad (in de periode tussen 324 en 330) een serie bronzen en gouden munten in omloop gebracht waarop de personificaties van het oude en het nieuwe Rome waren afgebeeld (zie afbeeldingen 4a & b en 5a & b)). Het

Afb. 4: Munt met afbeelding van *Urbs Roma* en de zogende wolvin
(Bron: *Roman Imperial Coinage VII Cyzicus 91*).

Afb. 5a: Munt met afbeelding van Constantinopolis en de godin Tyche
(Bron: *Roman Imperial Coinage VII Cyzicus* 93).

ene munttype toont *Urbs Roma*; herkenbaar door haar karakteristieke helm en de legende (het randschrift) die haar duidt, en natuurlijk de afbeelding van de zogende wolvin met Romulus en Remus op de achterzijde. Het andere type laat *Constantinopolis* zien. Opnieuw maakt de legende aan alle twijfel een einde – evenals de godin *Tyche* op de achterzijde, die als symbool van de stad zou fungeren. Nadere bestudering van de voorzijdes laat zien dat niet Roma, maar Constantinopolis de keizerlijke scepter vasthoudt, en met laurierkrans getooid is. Dit lijkt een duidelijke indicatie dat Constantijn al vanaf het begin beoogde om van Constantinopel de nieuwe hoofdstad te maken.

Die nieuwe hoofdstad deed op vele manieren aan Rome denken; een groot paleis in de directe nabijheid van de circus (met de daaraan gekoppelde brood en spelen), een Senaatsgebouw (met geïmporteerde senaat) en een Forum van de keizer – en volgens sommigen zelfs zeven heuvels. De verschillen waren echter ook helder; een ruimere opzet van de stad, een sterke aandacht voor de christelijke god, en een prominentere positie voor Constantijn dan hij in Rome ooit zou kunnen hebben verworven. Een grote porfierzuil met een standbeeld van de keizer als Sol had ook in Rome kunnen staan, maar als ‘stichter’ van de stad kreeg de keizer een enorme status, waarmee hij ook zijn favoriete godheid verder kon verheffen.

Over de specifieke betekenis van het christendom voor Constantijn (en vooral over de vraag wanneer de keizer ‘christen’ werd) is veel gediscussieerd, maar dat de christelijke god voor hem in ieder geval na de overwinning op Maxentius een belangrijke positie innam staat vast. In zijn nieuwe hoofdstad kon hij de god eren op centrale locaties, die in Rome allang niet meer beschikbaar waren voor nieuwe bouwwerken. Iets buiten de stadskern bouwde

hij de Kerk van de Heilige Apostelen, waaruit duidelijk bleek hoezeer – in ieder geval naar het einde van zijn leven toe – de keizer zich binnen de christelijke symboliek probeerde te plaatsen. De kerk, zoals ook blijkt uit de naam, is gewijd aan de twaalf apostelen. Slechts een heel klein deel van het uiteindelijke bouwwerk stamde uit de tijd van Constantijn (een kruisvormig complex werd door Constantius II opgericht, zie Mango 1990; Dark & Özgümmüş 2002) maar de lay-out daarvan, en teksten van Constantijns biograaf Eusebius, maken duidelijk dat de keizer tussen de symbolische verwijzingen naar de twaalf apostelen begraven wilde worden – met hem als dertiende apostel (Eusebius, *Vita Constantini* 4.61-75, vooral 4.64). Dat Constantijn uiteindelijk op een andere manier de herinnering van de kerk zou ingaan (Dagron 2003, 127-57) doet niets af aan de expliciete manier waarop de keizer probeerde zijn postume reputatie neer te zetten.

Constantijn creëerde op deze manier een nieuwe hoofdstad, met een nieuwe dominante godheid, waarbij hij zichzelf zowel aan de stad als aan de godheid in de sterkst mogelijke termen probeerde te verbinden. Natuurlijk waren de militair-logistieke voordelen van de stad aan de Bosporus van belang bij Constantijns keuze, net zoals de locatie van de Slag bij Chrysopolis (324) een rol gespeeld zal hebben. Maar de keuze voor een nieuwe hoofdstad, die expliciet als zodanig op munten werd gepresenteerd, zal ook te maken hebben gehad met de ideologische positionering die de eerste christelijke keizer wenste in te nemen. Dit was *zijn* stad, waar de godheid die hem steunde nadrukkelijk in de aandacht stond.

CONSTANTIJN EN ZIJN STAD IN LATERE TIJDEN

Op deze manier werd Constantinopel de stad van Constantijn. Vele afbeeldingen tonen de eerste christelijke keizer als stichter van de stad. Daarbij gaat het om (bijna) contemporaine stukken, zoals een vierde-eeuwse *cameo* (zie afbeelding 4) waarop Constantijn door Constantinopel gekroond wordt, maar ook om latere illustraties, zoals een mozaïek uit de Hagia Sophia van circa het jaar 1000, waarop Constantijn te zien is met een model van zijn stad (zie afbeelding 2 van de inleiding van deze bundel).

Ook uit tekstuele overlevering valt af te leiden hoezeer Constantijn door de eeuwen heen gezien werd als een (semi-legendarische) stichter van de stad. Voor alle duidelijkheid; de latere perceptie van de keizer hoeft natuurlijk niets te zeggen over diens oorspronkelijke bedoeling in het verplaatsen van de hoofdstad. Maar wel valt er duidelijk uit op te maken dat Constantijn veel sterker met Constantinopel verbonden zou worden dan willekeurig welke andere keizer met Rome geassocieerd werd. Illustratief daarvoor is de *Παραστάσεις σύντομοι χρονικά* (*Korte historische notities*), een tussen 711 en 728 opgesteld overzicht van standbeelden en monumenten die in die periode

Afb. 4: Vierde-eeuwse cameo waarop Constantijn door Constantinopel gekroond wordt.
(Hermitage, Sint Petersburg).

nog in Constantinopel te zien waren – met een veelheid aan opmerkingen over gebouwen en monumenten die in de loop der tijd verwoest waren (zie Cameron & Herrin 1984). Deze *Notities* laten een Constantinopel ‘in verval’ zien, waarin met weemoed teruggekeken wordt naar de eerdere hoogtijdagen. Opvallend (maar na vierhonderd jaar nauwelijks verrassend) is het semi-mythologische beeld dat van Constantijn ontstaan was; het achtste-eeuwse beeld van Constantijn was niet wezenlijk anders dan dat van Romulus in het Rome van de late Republiek.

Constantijn was zelfs na ruim vierhonderd jaar nog dominant in het straatbeeld van de stad. In de *Notities* worden ongeveer tweehonderd beelden of beeldengroepen bij naam genoemd. Daarnaast is er een aantal naamloze beeldengroepen, bijvoorbeeld de 427 (grotendeels heidense) beelden die Justinianus uit de oorspronkelijke Hagia Sophia gehaald zou hebben (§11). Maar van de circa tweehonderd genaamde beelden werden er ruim veertig als beelden van Constantijn of zijn directe familieleden beschouwd. Zo zouden er alleen al op het Forum twaalf standbeelden van Constantijn te zien zijn geweest, waarvan er zeven tot in de achtste eeuw bewaard gebleven waren (§15). Onder de negen beelden bij de kerk van Heilige Theodora waren er eveneens beelden van Constantijn, Fausta en Crispus te vinden (§7), net als in het Forum Tauri (§44a; Constantijn en zijn zoons), in het tribunaal van het paleis (§36; alleen Constantijn), en het Senaatshuis in het Forum (§43; een porfieren beeld met de drie hoofden van Constantijn, Constans en Constantius, zes handen en twee voeten, naast beelden van Constantijn, Helena en Fausta). In het *Augustaion* zou een groot beeld van Constantijn op een zuil gestaan hebben, waarbij de *Notities* opmerken dat het daarbij wellicht om een oorspronkelijk heidens beeld van de keizer gaat – mogelijk het beroemde beeld van Constantijn als Sol (§68, 68a cf. §10, 23, 38, 56).

Het is weinig verrassend dat veel van de passages uit de *Notities* Constantijn expliciet met het christendom verbinden. Zo is er veel aandacht voor het kruis, of het *Chi-Ro* teken, dat Constantijn in zijn droom of visioen voorafgaande aan de strijd met Maxentius gezien zou hebben. Zo stelt §16 over het Forum: ‘een kruis zoals hij het zelf in de hemel had gezien, ingelegd met zilver, met ronde sferen aan het einde van de armen, is daar door Constantijn de Grote geplaatst’. De mythologische status wordt benadrukt door de suggestie dat onder dat beeld vele andere kruizen begraven zouden liggen (§17). In een vergelijkbare mythologisering worden de vermeende gevechten beschreven die aan de stichting van Constantinopel ten gronde lagen (§52-9). Daarbij overwon Constantijn zijn tegenstander Byzas en doodde twintigduizend heidenen. Door hun bronzen wapens om te smeden werd een beeld van Constantijn gemaakt, wellicht het ‘grote beeld’ op het Forum van Constantijn, dat volgens de *Notities* nog steeds jaarlijks geacclameerd werd op de stichtingsdatum van de stad, gevolgd door een race in de Hippodroom. Volgens deze overlevering is de stichting van Constantinopel een directe overwinning van Constantijns christendom op het heidendom geworden. De naam van Maxentius is ook in de *Notities* overgeleverd. Nog steeds als een vernietigde tegenstander van Constantijn, maar verder nauwelijks als de *conservator urbis suae* te herkennen:

Het beeld van de overspelige Maxentius ontving aandacht en aanbidding en, niet herkend door de *idolatoes* werd het aanbeden als een god te paard. Daarom vernietigde Constantijn het, en onthoofdde hij allen die het aanbaden met een zwaard (§39).

In de Παραστάσεις σύντομοι χρονικάί zijn de talloze beelden van Constantijn en zijn tijdgenoten herinneringsplaatsen geworden van een ver verleden. Natuurlijk zeggen die niets over de doelen van de keizer. Maar ze maken wel duidelijk hoe sterk de eerste christelijke keizer en zijn geloof aan Constantinopel gekoppeld werden. Dit artikel heeft geprobeerd te stellen dat eerdere bronnen suggereren dat die koppeling een expliciet uitgangspunt van Constantijn was in de (her)stichting van Constantinopel. Als dat klopt, maken de *Korte historische notities* duidelijk hoe succesvol hij daarin geweest is. Bijna vierhonderd jaar na de dood van Constantijn was Constantinopel nog steeds vooral zijn stad.